

BRED, INFORMATIV OG UORIGINAL BOG OM NAZISMEN

Carl Müller Frøland
Nazismens idéunivers
Vidarforlaget Oslo, 2017
535 sider, NKR 349.

Den norske idehistoriker C.M. Frøland har skrevet en meget omfattende bog om, hvad han betegner som nazismens ideunivers. I forordet skriver han bl.a.: ”Litteraturen om nazismen og Nazi-Tyskland er mildt sagt omfattende. Likevel er der skrevet forbausende lite om hvorfor naziideologien havde slik appel for sine tilhengere, og hvordan denne ideologien motiverede dem til at handle som de gjorde. Det er en slik bok jeg har ønsket å skrive: en bok om nazismens idehistoriske røtter, ideologiske kjennetegn og psykologiske effekt på bevegelsens tilhengere” (s. 9).

Det er en meget stor mundfuld i alle henseender: dels tematisk, dels derved, at det nu nok er at tage munden for fuld at hævde, at der ikke er skrevet om dette kompleks før. Der er meget få bøger om nazismen, der ikke kommer ind på, hvad Frøland opfatter som sin mission. Til gengæld er der få, som tager munden så fuld i bredde og tidsmæssig dybde, ikke så meget fordi bogens enkelte brikker er nye, men fordi deres antal er usædvanligt.

Ét af problemerne med et sådant projekt er: Hvor er nazismens kim? Et andet er: Hvordan afgrænses til andre samtidige fænomener, dels idemæssigt, dels politisk? Og endelig: Hvordan ser de idehistoriske rødder ud sammenlignet med, hvad der skete i udlandet?

Hvad angår det første er Frøland helt traditionel. Han peger på den tyske *Sturm und Drang*-bevægelse, som gled ind i romantikken for så at bevæge sig igennem det nittende og begyndelsen af de tyvende århundreder i ændringen mellem det organiske og det dynamiske. Hans hovedinspiratorer er Arthur Lovejoy og Thomas Mann. De to hovedkilder skrev deres her brugte bidrag allerede under Anden Verdenskrig. Hvad angår det andet problem er bogen præget af afholdenhed, og hvad angår den tredje problematik er den helt fraværende – bortset fra en kommentar til en illustration: I teksten til gengivelsen af Joseph Mallard William Turners ”Storm at Sea” siges det, at romantikken ikke kun var et tysk fænomen (Turner var jo englænder). Dette sidste punkt kunne der nok have været gjort mere ved; når man nu

vil fundere nazismens rødder i romantikken, er det jo ikke uinteressant, at fænomenet, altså romantikken, var europæisk og ingenlunde forbeholdt tyskerne. Et af spørgsmålene her kunne være: Hvad skete der andre steder? Og hvorfor udviklede de ikke også nazisme?

Ved at kappe to af de tre dimensioner fra bliver Frølands bog helt traditionel idehistorie – og ideerne ser ud til mere eller mindre at leve deres eget liv i en kausal-temporal udviklingskæde. Et sådant synspunkt kan i bestemte sammenhænge sagtens forsvares, f.eks. når der er tale om filosofiske tekster, hvor det afgørende kan være en form for *Geltung*, og ikke så meget genesis, men det er langt mere problematisk, når vi har med sociale og især politiske fænomener at gøre, som f.eks. og især nazismen.

Frølands overordnede syn er, at kimene grundlægges i og med romantikkens sværmeri omkring og insisteren på det organiske og det dynamiske (som hos Lovejoy). Det er før set, men det er ikke før set – ret mange steder – at der køres så bredt og konsekvent hen over 170 år med sådan et synspunkt. Fra Goethe til Hitler samt en række, især når det drejer sig om nazismen, vires obscures, der er besat af agrarromantik og racesynspunkter samt yderst antidemokratiske politiske forestillinger, hvor elementære rationalitetsstandarder er suspenderet.

Linjen holdes bredt og konsekvent bogen igennem. Det gør den paradoksalt på en og samme tid meget informativ og yderst omstændelig. Informativ fordi den næsten har alt det med, som på en eller anden måde kan kalde protonazistisk eller nazistisk idegods, fra kunstopfattelsen over det juridiske og sociale til det politiske samt det agrare og det taktiske. Jo længere man kommer frem i bogen, desto mere kobles en psykologisk dimension på. En så bred fremstilling undgår ikke at være omstændelig.

Læser man bogen ud i ét stræk bliver man træt af de mange gentagelser – og af at det hele ser ud til at bevæge sig i et vakuum af åndløshed: Var Tyskland f.eks. i 1800-tallet præget af de ideer, som her fremlægges? Selvfølgelig ikke. Hvordan gik det til, at Tyskland omkring år 1900 havde verdens bedste universiteter? Det kunne i hvert fald ikke lade sig gøre, hvis de havde været proppet med højtravende floskler omkring det organiske og det dynamiske.

Men som kilde til elementer i nazismens ideunivers er bogen faktisk ganske informativ og god. Det er også kilden til bogens svaghed. Den kommer til at virke trættende i kraft af gentagelserne og irriterende ved, at modspil og indvendinger

nærmest er fraværende. Det kan måske gå an, når vi bevæger os i 1800-tallet, selv om der jo også her var et par revolutioner, som næppe kan kaldes påvirket af de organiske og det dynamiske i et højt abstraktionslag, men det bliver helt problematisk, når vi kommer hen til omkring 1920'erne, altså et tidspunkt, hvor nazismen bliver en politisk magtfaktor og en magtorganisation. F.eks. er det uforståeligt, at magtkampene mellem Det tyske Socialdemokrati og kommunisterne, der var styret af Komintern (Stalin) og som bekrigede socialdemokraterne lige så meget som nazisterne, slet ikke nævnes. Det var trods alt den vigtigste baggrund for, at Hitler overhovedet kunne komme til magten. Eller det andet fænomen, der prægede Tyskland i 1920'erne: Weimarrepublikken var en republik uden republikanere. Hertil kommer så den store splittelse i borgerskabet. Nazismen var ganske vist en art *Weltanschauung*, men den var først og fremmest en magtorganisation – eller bevægelse, og derfor bliver det underligt, nærmest sterilt, når de kampe, som den var involveret i, forsvinder helt til fordel for stiliserede ideer.

Helt overordnet er bogen således paradoksalt: Den er til det yderste traditionel idehistorie, den er meget informativ, den er helt uoriginal i sin synsvinkel, og den er blind for realhistoriske bevægelser og deres sammenstød. Til gengæld har den meget af det nazistiske tankegods med.

Det paradoksale viser sig nok også i, hvem den henvender sig til: På den ene side er der kenderne, som nok vil blive skuffede, idet originalitet er erstattet med bredde, på den anden side er der nybegyndere, som sikkert vil løbe træet i den overvældende stofmængde. Bedst fungerer den sikkert som en art selektiv kilde til temaområder af nazismen, da denne var opstået, altså fra 1920'erne. Det lange opløb fra *Sturm und Drang* behøver man næppe for at forstå nazismens væsen, eller sagt på en anden måde virker det helt igennem problematisk. Det er som om historien blot udfolder sig som en proces, hvor der fundamentalt slet ikke sker noget nyt.

Hans-Jørgen Schanz